

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

Ιστορία των Ευρωπαϊκών Μουσικών Οργάνων

Ενότητα 4: Χορδόφωνα με δοξάρι

Νικόλαος Μαλιάρας

Φιλοσοφική Σχολή

Τμήμα Μουσικών Σπουδών

Χορδόφωνα με δοξάρι

Χαρακτηριστικά – το τόξο

- Κατατάσσονται στο γένος του λαούτου, διότι φέρουν τα κύρια χαρακτηριστικά του
- Η μόνη διαφορά είναι η αντικατάσταση του *πλήκτρου* από το *τόξο*, που θεωρείται εξέλιξη του πρώτου
- Επιμηκύνει τη διάρκεια της παλμικής κίνησης
- Πρωτοεμφανίζεται τον 9^ο αιώνα στην Κεντρική Ασία

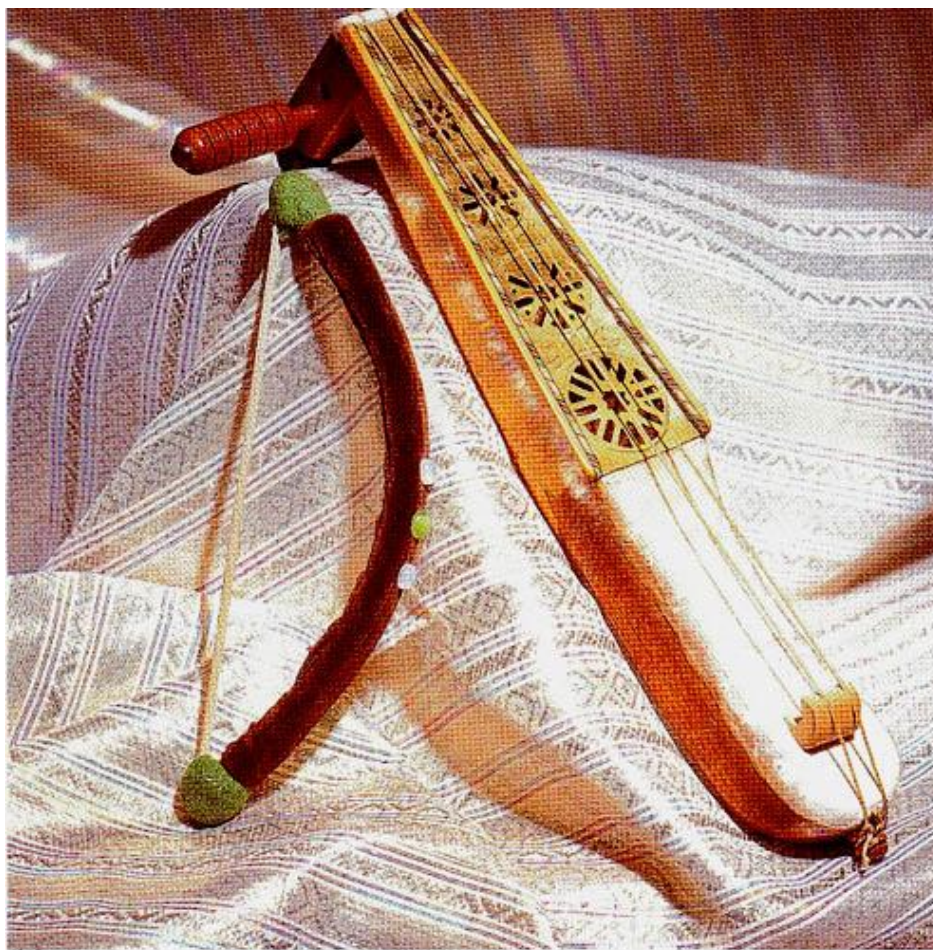

Ιστορία εκτός Δυτ. Ευρώπης

- Μέση Ανατολή, Άραβες (10^{ος}-11^{ος} αι.)
- «Ραμπάμπ»
- Ελληνικός χώρος. Βυζάντιο από τον 11^ο-12^ο αι.
  - Φιαλόσχημη ή οκτώσχημη μορφή
  - Αχλαδόσχημη μορφή
  - Αρχαία ονομασία της λύρας για ένα πρωτοεμφανιζόμενο όργανο

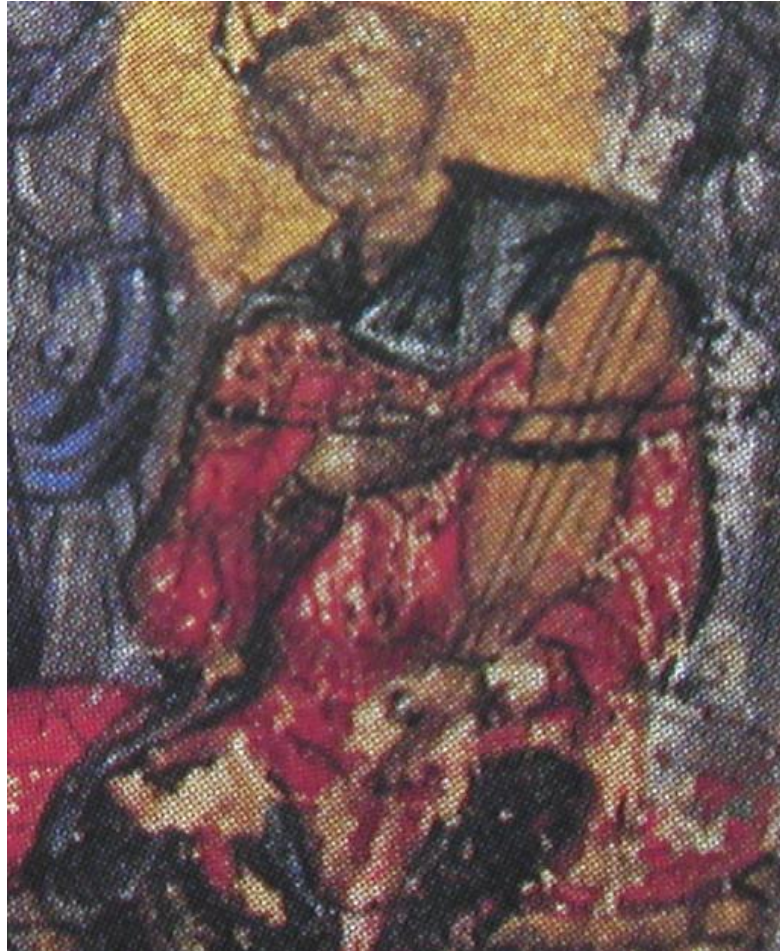
Πολυτελές αραβικό rabaab

Εικόνα 1

Βυζαντινό τοξωτό Βατοπεδίου, 12^{ος} αι.

Εικόνα 2

Πρώιμη Ιστορία στη Δυτ. Ευρώπη

- Εισέρχονται μέσω Βυζαντίου και Ισπανίας (11^{ος})
- Είδη μικρών λαούτων (μαντόρες) αρχίζουν να παίζονται με την τεχνική του τόξου
- Έτσι προκύπτει το αχλαδόσχημο *ρέμπεκ*, που μοιάζει πολύ με τη νεοελληνική λύρα
  - Ονομάζεται και rubebe ή gigue (πρβλ. Σημ γερμ. Geige)
  - Έχει τρεις ή τέσσερις χορδές και χορδίζεται σε 5^{ες}
  - Παίζεται κάθετα ή στον ώμο
  - Επιβίωση: η *pochette*

Πρώιμο ισπανικό rebec, Πανομοιότυπο με το αραβικό rabab

Εικόνα 3

Rebec

Εικόνα 4

Rebec και Κρητική λύρα

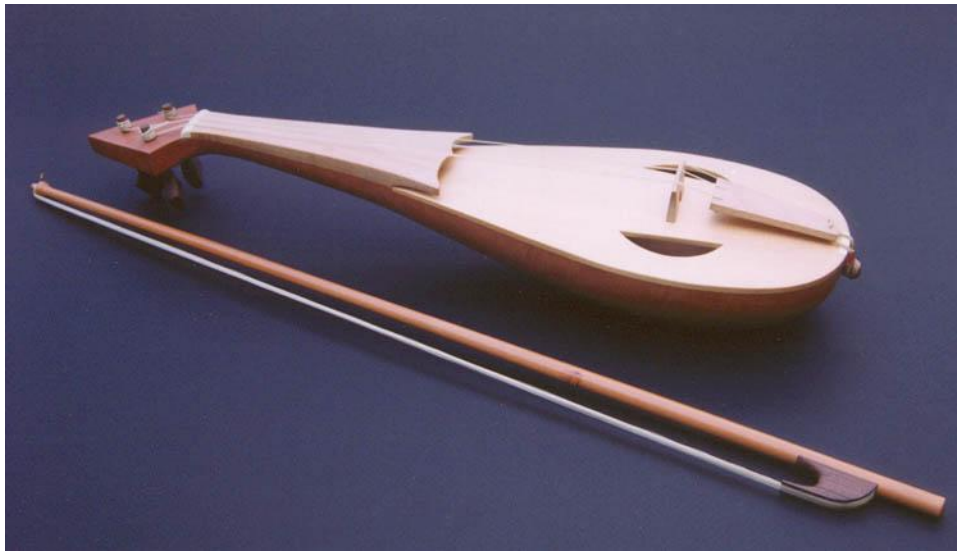
Εικόνα 5

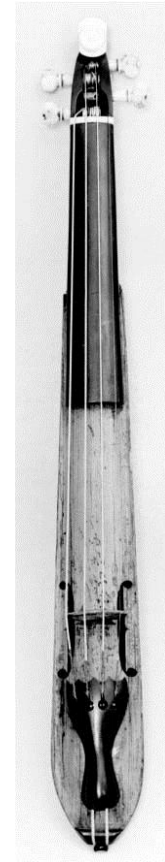
Εικόνα 6

Rebec και Pochette

Εικόνα 7

Εικόνα 8

Η Βιέλλα (Fiddle)

- Μακρόστενη, συχνά οκτώσχημη σκάφη
- Παίζεται κάθετα ή στον ώμο
- Είχε συνήθως ελεύθερες χορδές-ισοκράτες, εκτός ταστιέρας
- Από την εξέλιξή της προέρχονται οι:
  - Βιόλα ντα μπράτσιο (βιολί)
  - Βιόλα ντα γκάμπα
  - Λίρα ντα μπράτσιο

Οκτώσχημη και φιαλόσχημη Βιέλλα

Εικόνα 9

Εικόνα 10

Βιέλλα με εξωτερικές χορδές

Εικόνα 11

Η οικογένεια του βιολιού

- Το σχήμα του οριστικοποιείται περί το 1550 στην Ιταλία
- Οι μεταγενέστερες εξελίξεις αφορούν στη βελτίωση της ποιότητας του ήχου και του τόξου
- Συνδυάζει χαρακτηριστικά της βιέλλας (σκάφη) και του ρέμπεκ (χόρδισμα σε πέμπτες)

Κατασκευαστές

- Οικογ. Amati (από το 1505)
- Stradivari, Guarneri, Bergonzi (17^{ος} -18^{ος}) αι.
- Cremona, Brescia
- Stainer, Klotz

Τα μέρη του βιολιού

- 70 διαφορετικά μέρη
- Οκτώσχημη κοιλιά, ράχη και πλευρές από σφένδαμο, καπάκι από έλατο
- Σημασία στην αποξήρανση του ξύλου και στο βερνίκι
- Εβένινη πλάκα στο μπράτσο
- Ελεύθερος καβαλλάρης, χορδοδέτης
- Ψυχή και τραβέρσο

Βιολί 1/3

Εικόνα 12

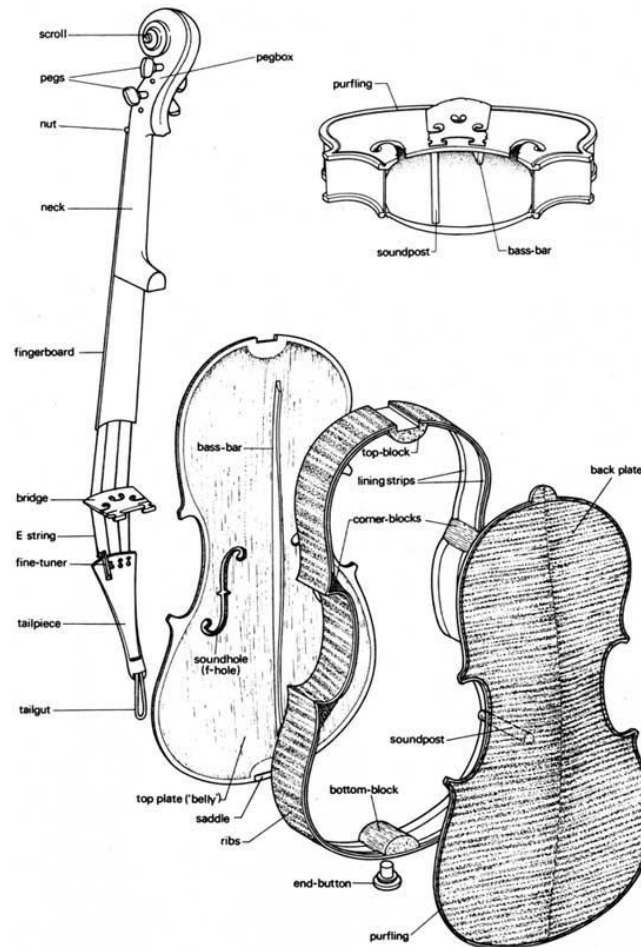
Βιολί 2/3

Εικόνα 13

Βιολί 3/3

Εικόνα 14

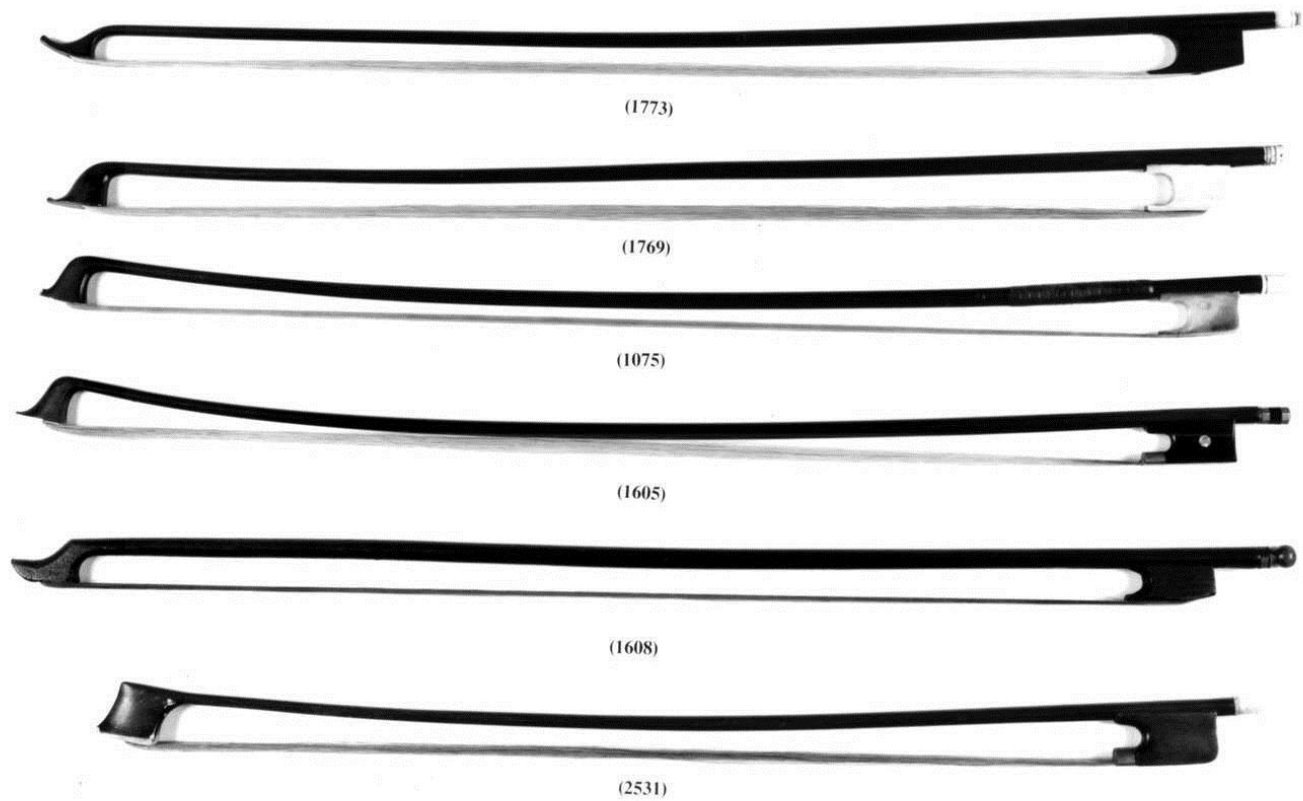

Εξελίξεις από τον 18^ο αι.

- Μεγαλύτερη καμπύλωση του καβαλλάρη
- Μεταλλικές χορδές
- Κλίση του μπράτσου προς τα πίσω
- Δοξάρι με εσωτερική καμπύλη
- Κράτημα του δοξαριού από επάνω (μετά το 1750)

Δοξάρια

Εικόνα 15

Χρήση-Ρεπερτόριο

- Το όργανο με το πλουσιότερο ρεπερτόριο
- Αρχικά ήταν όργανο για «μουσικάντες»
- Από τις αρχές του 17^{ου} αι. Αρχίζει να αναβαθμίζεται και εισέρχεται ως μέλος της ορχήστρας
- Λουδοβίκος 14^{ος}- 24 βιολιά του βασιλιά (ορχήστρα εγχόρδων)
- 1610 – Cima το πρώτο σολιστικό έργο για βιολί και μπάσο κοντίνουο

Βιολί-ρεπερτόριο

- Τέλη 17^{ου} και αρχές 18^{ου} η εποχή της ακμής
- Corelli, Tartini Vivaldi, Viotti
- Σόλο- και τρίο σονάτες, κοντσέρτα
- Έργα για σόλο βιολί (Biber, Bach)
- Σονάτες για βιολί και πιάνο (κλασική περίοδος)
- 19^{ος} αι. Δεξιοτεχνικό κοντσέρτο για βιολί και ορχήστρα (Beethoven, Brahms, Paganini, Bruch, Mendelssohn, Sibelius, Vieuxtemps, Tchaikovski κλπ.

Βιολοντσέλο 1/2

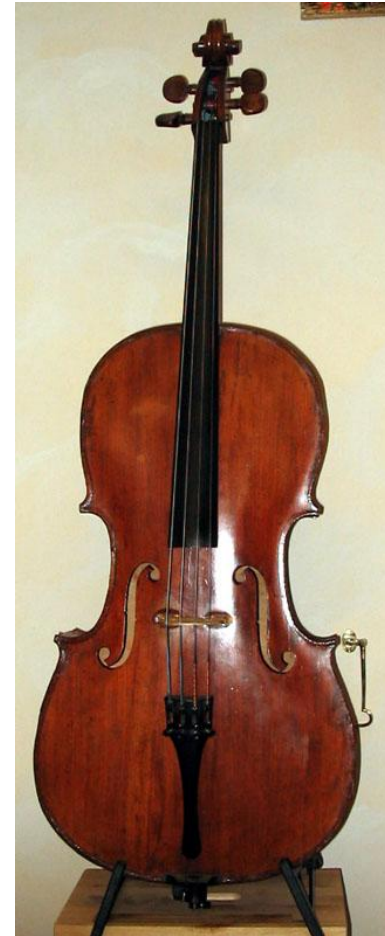
- Αρχικά violoncello (μικρό violone). Το σημερινό όνομα από τον 17^ο αι.
- Το χόρδισμα αρχικά ποίκιλε, αλλά το σημερινό (Ντο-Σολ-ρε-λα) καθιερώθηκε στον 16^ο αι.
- 18^{ος} αι. Αλλαγές ανάλογες με εκξείνες του βιολιού
- Μετά το 1700, κρατιέται ψηλότερα, επιτρέποντας καλύτερη κίνηση του αριστερού χεριού και του δοξαριού

Βιολοντσέλο 2/2

Εικόνα 16

Εικόνα 17

Χρήση ρεπερτόριο

- Αρχικά το βιολοντσέλο χρησιμοποιείται στο κοντίνουο, αντί τις βιόλας ντα γκάμπα
- Οι πρώτες σονάτες για σόλο βιολοντσέλο και κοντίνουο στην αρχή του 18^{ου} αι.
- Στα τέλη του 18^{ου} αι, ο ρόλος του αναβαθμίζεται. Στην καθιέρωση συνέβαλαν κυρίως τα έργα του Boccherini
- Στον 19^ο αι. από τον Beethoven, παίρνει θέση σολίστ εφάμιλλη με του βιολιού

Η βιόλα 1/2

- Έχει διαστάσεις μεγαλύτερες του βιολιού, αλλά μικρές για τις χαμηλές της νότες
- Γι' αυτό ο ήχος της ήταν συγκριτικά ατελής και ο ρόλος της υποβαθμισμένος
- Η θέση της, μεταξύ τενόρο και άλτο, χωρίς σαφή προσωπικότητα. Σπάνια χρησιμοποιείται σολιστικά
- Στον 19^ο και κυρίως στον 20^ο αι. εκτιμήθηκε ο θερμός και διακριτικός της ήχος και γράφτηκαν αρκετά σολιστικά έργα ή της δόθηκε σημαντικός ρόλος σε έργα μουσικής δωματίου

Η βιόλα 2/2

Εικόνα 18

Το Violone ή Contrabasso

- Είναι μέλος της οικογένειας της viola da gamba
- Διατηρεί τα χαρακτηριστικά της (κυρτοί ώμοι, επίπεδη πλάτη, χόρδισμα σε τέταρτες, συχνά πέντε χορδές)
- Μετά την εξαφάνιση των viole da gamba διατηρείται ως μέλος των βιολιών
- Στον 20^ο αι. εμφανίζει κι αυτό ενίοτε σολιστικό ρόλο

Contrabasso 1/4

Εικόνα 19

Contrabasso 2/4

Εικόνα 20

Contrabasso 3/4

Kontrabass:
Werkstatt Alfred Meyer (Meisterstück Marco Focke)
Markneukirchen (*1972), 1998
Privatbesitz M.Focke

Deckenmessur: 600
Halsmessur: 430
Korpuslänge: 1175
Korpusbreite: 550/410/710
Zargenhöhe: 210/230/230

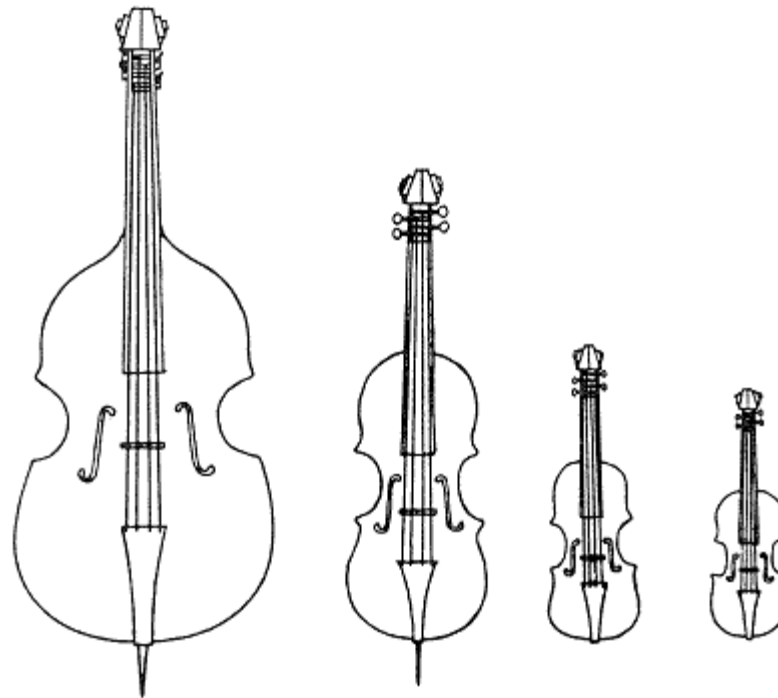

Foto-FFF

Εικόνα 21

Contrabasso 4/4

Εικόνα 22

Η οικογένεια της Viola da gamba

- Στηρίζονται ανάμεσα στους μηρούς
- Έξι χορδές, χόρδισμα σε τέταρτες και τρίτες (πρβλ. Λαούτα, βιχουέλα, βιέλλα)
- Έχουν δεσμούς (τάστα)
- Βαθύτερο ηχείο και με λιγότερες ακμές
- Σχισμές ημικυκλικές σε σχήμα C
- Επίπεδη πλάτη, μέτριες καμπύλες
- 6-7 μεγέθη (από sno ως cbasso)

Viola da gamba - κατασκευή

- Πολύ λεπτά ξύλα
- Ελεφριά και πολύ ευαίσθητη κατασκευή
- Εντέρινες χορδές
- Ψυχή και τραβέρσο
- Δοξάρι με εξωτερική καμπύλη που κρατιέται προς τα επάνω. Τα δάκτυλα μπορούν να αυξάνουν την τάση
- Καθαρός, ευκίνητος, ευαίσθητος και σαφής ήχος, ιδανικός για το κοντίνουο

Soprano Viola Da Gamba

Εικόνα 23

Viola da Gamba - consort

Εικόνα 24

Χρήση -ρεπερτόριο

- Χρησιμοποιούνται περισσότερο τα τρία μεσαία μεγέθη
- Πιο καθιερωμένη θεωρείται η Basso, που τελικά οικειοποιείται το όνομα Viola da Gamba
- Ακμάζει από τον 16^ο ως τα τέλη του 17^{ου} αι
- Σολιστική χρήση: Marais, St. Colombe

Παραλλαγές 1

- **Viola d' amore**
  - Παραλλαγή της viola da gamba tenore
  - Ίσια πλάτη, οπές σε σχήμα φλόγας
  - Συμπαθητικές χορδές που δίνουν αιθέριο ήχο
- **Baryton**
  - 6-7 κανονικές, 8-22 συμπαθητικές χορδές
  - Μέγεθος βιολοντσέλου
  - Ρεπερτόριο από τον Haydn

Viola d' amore

Εικόνα 25

Baryton

Εικόνα 26

Παραλλαγές 2

- **Lira da braccio**
  - Σχήμα βιολιού
  - Επτά χορδές με κλειδιά από μπροστά
  - Οί δύο χορδές ελεύθερες, εκτός ταστιέρας
- **Tromba marina**
  - Μονόχορδη, με παλλόμενο καβαλλάρη
  - Παίζει μόνο αρμονικές συχνότητες

Lira da braccio

Εικόνα 27

Tromba marina 1/2

Εικόνα 28

Tromba marina 2/2

Εικόνα 29

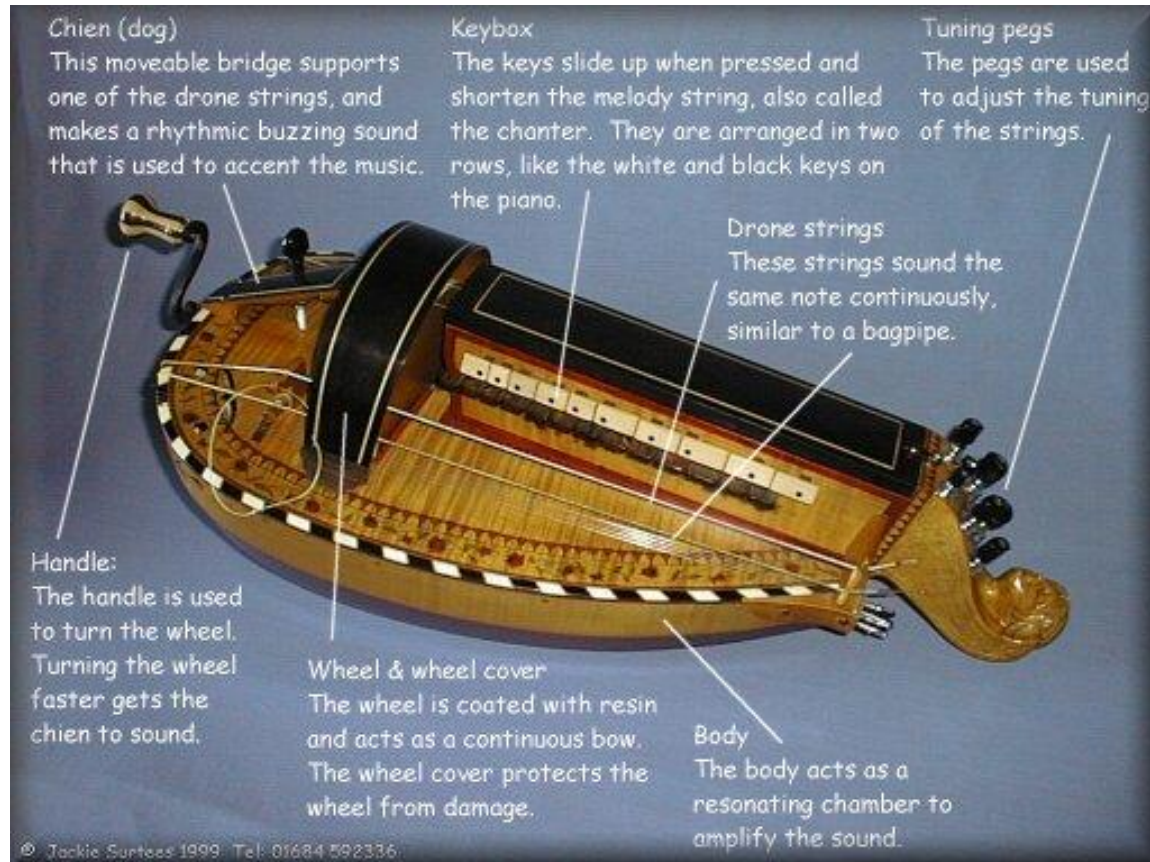

Παραλλαγές 3

- **Hurdy Gurdy** – Οργάνιστρο
  - Χορδές μελωδίας και χορδές-ισοκράτες
  - Μηχανισμός μανιβέλας
  - Πληκτρολόγιο
- **Viola romposa** (5 χορδές)
- **Violoncello piccolo** (5 χορδές)
- **Violoncello d' amore** (συμπαθητικές)
- **Arpeggione** (τάστα - Schubert)

Hurdy Gurdy

Εικόνα 30

Viola pomposa

Εικόνα 31

Arpeggione

Εικόνα 32

Τέλος Ενότητας

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Σημειώματα

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.0.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών, Νικόλαος Μαλιάρας 2015. Νικόλαος Μαλιάρας. «Ιστορία των Ευρωπαϊκών Μουσικών Οργάνων. Χορδόφωνα με δοξάρι». Έκδοση: 1.0. Αθήνα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://opencourses.uoa.gr/courses/MUSIC2/>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων 1/5

Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων:

Εικόνες/Σχήματα/Διαγράμματα/Φωτογραφίες

Εικόνα 1: Πολυτελές αραβικό rabab. Copyrighted. Σύνδεσμος: <http://la-voix-de-tlemcen.skyrock.com/>

Εικόνα 2: Βυζαντινό τοξωτό Βατοπεδίου, 12^{ος} αι. Copyrighted.

Εικόνα 3: Πρώιμο ισπανικό rebec, Πανομοιότυπο με το αραβικό rabab. Copyrighted. Σύνδεσμος: <http://laserpblanca.blogspot.gr/2010/12/22-la-poesia-trobadoresca.html>

Εικόνα 4: Rebec. Copyrighted. Σύνδεσμος: <http://www.gaita.co.uk/instruments.html>

Εικόνα 5: Rebec. Copyrighted.

Εικόνα 6: Κριτική Λύρα. Copyrighted. Σύνδεσμος: <http://www.kritikamonopatia.gr/?tag=%CE%BA%CF%81%CE%B7%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B1-%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B9%CE%BA%CE%B1-%CE%BF%CF%81%CE%B3%CE%B1%CE%BD%CE%B1>

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων 2/5

Εικόνα 7: Rebec. Copyrighted. Σύνδεσμος:

<http://soundsandcolours.com/articles/brazil/the-rebirth-of-the-rabeca-fiddle-of-brazil-8196/>

Εικόνα 8: Pochette. Copyrighted.

Εικόνα 9: Οκτώσχημη Βιέλλα. Copyrighted. Σύνδεσμος:

<https://www.pinterest.com/laranor/rabelesliraskantelesarpas/>

Εικόνα 10: Φιαλόσχημη Βιέλλα. Copyrighted.

Εικόνα 11: Βιέλλα με εξωτερικές χορδές. Copyrighted. Σύνδεσμος:

<http://www.newtrinitybaroque.org/about/instrumentrental.html>

Εικόνα 12: Βιολί 1/3. Copyrighted. Σύνδεσμος: <http://behrakis.gr/behrakis-teaching-classic-music/classic-music-violin>

Εικόνα 13: Βιολί 2/3. Copyrighted. Σύνδεσμος:

<http://www.musiclessons.gr/egxorda.html>

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων 3/5

Εικόνα 14: Βιολί 3/3. Copyrighted. Σύνδεσμος:

<http://www.hansjohannsson.com/page25/making.html>

Εικόνα 15: Δοξάρια. Copyrighted.

Εικόνα 16: Βιολοντσέλο 2/2. Copyrighted. Σύνδεσμος:

<http://testy.nanic.cz/testy/hudba/hudebni-nastroje-poznej-podle-obrazku/>

Εικόνα 17: Βιολοντσέλο 2/2. Copyrighted.

Εικόνα 18: Η βιόλα 2/2. Copyrighted. Σύνδεσμος: <https://asuv5.wordpress.com/>

Εικόνα 19: Contrabasso 1/4. Copyrighted.

Εικόνα 20: Contrabasso 2/4. Copyrighted. Σύνδεσμος:

<http://www.orpheon.org/OldSite/Seiten/Instruments/violone/vo-venez .htm>

Εικόνα 21: Contrabasso 3/4. Public domain. Σύνδεσμος:

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Double_bass.jpg

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων 4/5

Εικόνα 22: Contrabasso 4/4. Copyrighted.

Εικόνα 23: Soprano Viola Da Gamba . Copyrighted. Σύνδεσμος:
http://www.orpheon.org/OldSite/Seiten/exhibition/exh_gijon05.htm

Εικόνα 24: Viola da Gamba – consort. Copyrighted. Σύνδεσμος:
<http://www.quora.com/How-many-instruments-are-tuned-to-the-notes-e-a-d-g-b-e>

Εικόνα 25: Viola d' amore. Copyrighted. Σύνδεσμος:
<http://www.realmagick.com/viol-construction/>

Εικόνα 26: Baryton. Copyrighted. Σύνδεσμος:
<http://www.orpheon.org/OldSite/Seiten/Instruments/other/baryton.htm>

Εικόνα 27: Lira da braccio. Copyrighted. Σύνδεσμος: <http://www.klassiek-centraal.be/?q=recensie/sulla-lira-de-stem-van-orpheus>

Εικόνα 28: Tromba marina 1/2. Copyrighted. Σύνδεσμος: <http://riff-n-kiff.over-blog.com/article-les-instruments-de-musique-du-monde-entier-102161920.html>

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων 5/5

Εικόνα 29: Tromba marina 2/2. Copyrighted. Σύνδεσμος:

<http://www.kultunderground.org/art/792>

Εικόνα 30: Hurdy Gurdy. Copyrighted. Σύνδεσμος:

<http://val5150.blogspot.gr/2010/10/acho-sou-da-epoca-medieval-adorei-este.html>

Εικόνα 31: Viola pomposa. Copyrighted.

Εικόνα 32: Arpeggione. Copyrighted. Σύνδεσμος: http://www.sim.spk-berlin.de/en/arpeggione_790.html

